

Максим Колісник

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА ТА ТОМІ АКВІНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО МІСІОНЕРСЬКИХ ІДЕЙ КАТОЛИЦИЗМУ

У статті розглянуто ідеї Аврелія Августина та Томі Аквінського, які вплинули на формування місіонерської парадигми католицизму. Зокрема, зосереджено увагу на розумінні філософами місії Ісуса Христа, а також на її зв'язку з особистою місією людини, та природи людини як джерела цієї місії. На основі аналізу думок мислителів сформовано розуміння їхнього впливу на формування католицької місіонерської парадигми.

Ключові слова: місіонерство, місія, Трійця, церква, хрещення, конфірмація, католицький.

Maxim Kolesnik

THE PHILOSOPHICAL HEVITAGE OF AURELIUS AUGUSTINE AND THOMAS AQUINAS AS A SOURCE OF THE CATHOLIC MISSIONARY IDEAS

*The article deals the ideas of St. Augustine and Thomas Aquinas that could influence the formation of Catholic missionary paradigm. The purpose of our work is to revise different thoughts of aforementioned thinkers about theological categories of Trinity and the Holy Spirit, church rituals of baptism eucharist and anointment. Thomas Aquinas' thoughts about practical moments of church practice are examined too. To get needed scientific result, we use **methods** of logical and historical analyses, hermeneutical method. On the basis of these thoughts and methods, we will produce a good understanding of how philosophical ideas could form some principles of Catholic missionary work. There are not any studies devoted to the problem of philosophical and theological influence at Catholic missionary ideas in Ukraine but there is some that deal with Catholic confession. Thus, doing this work we are trying to fill in the gap in Ukrainian science. Results. The ideas of St. Augustine and Thomas Aquinas became extremely important for Catholic mission theology. These thinkers had done a thorough logical analysis of Biblical text and church practice and answered a lot of questions about Trinity, human nature, and church rituals. **Originality.** The role of philosophy in the formation of missionary paradigm is really underestimated because frequently people think that missionary practice by itself forms main principles of missionary work. However, the role of philosophical theories is crucial for it, especially when philosophy and theology are interconnected like it was in Medieval ages. **Conclusion.** Although they did not have a goal to form Catholic missionary strategy, some of its components can be clearly seen. Namely, these elements are: the leading role of Son in the mission, unity with God as the main goal of human life, personal belief and active demonstration of the righteous path to the unbelievers and performing of church rituals with taking into consideration practical moments that allow making Christianity more accessible to the others.*

Key words: missionary work, mission, Trinity, church, baptism, confirmation, Catholic.

Максим Колесник

ФИЛОСОФСКОЕ НАСЛЕДИЕ АВРЕЛИЯ АВГУСТИНА И ФОМЫ АКВИНСКОГО КАК ИСТОЧНИК МИССИОНЕРСКИХ ИДЕЙ КАТОЛИЦИЗМА

В статье рассмотрены идеи Аврелия Августина и Фомы Аквинского которые повлияли на формирование миссионерской парадигмы католицизма. В частности, внимание сосредоточено на понимании философиями миссии Иисуса Христа, а также на её связи с личной миссией человека и человеческой природе как источнике этой миссии. На основании анализа их мыслей сформировано понимание их влияния на формирование католической миссионерской парадигмы.

Ключевые слова: миссионерство, миссия, Троица, церковь, крещение, конфирмация, католический.

Постановка проблеми. На сьогодні питання місіонерської діяльності гостро постає в контексті всіх християнських конфесій. Це обумовлено насамперед секуляризацією сучасного світу, а також багатьма світовими конфліктами, які мають давнє релігійне підґрунтя, не в останню чергу через використання християнських місіонерів у політичних цілях, зокрема при колонізації Африки та Азії європейськими країнами. Всі ці обставини вимагають від християнства певної реакції задля налагодження нової якості діалогу з іншими релігіями. Представники католицької конфесії досить потужно відреагували на вищеназвані виклики провівши Другий Ватиканський Собор. Велику роль у відновленні її авторитету відіграла також діяльність Пія VI та Івана-Павла II. Реанімування репутації церкви відбувалося не в останню чергу завдяки проясненню її позицій у ставленні до інших релігій, особливо до іудаїзму та ісламу, що проявилось в аналізі внутрішньої церковної догматики та теологічної спадщини, які почали формуватися ще Отцями Церкви в ранньому Середньовіччі та продовжили

оформлення в пізньому Середньовіччі. Великий вплив на побудову принципів роботи католицької церкви мали не лише церковні собори, а й філософські ідеї. Аврелій Августин та Фома Аквінський підвели потужну раціональну базу під церковною догматикою чим, безсумнівно, посприяли саморозумінню західної церкви та кращій організації її діяльності.

З огляду на вищевикладене, метою нашої роботи є аналіз тих ідей Аврелія Августина та Фоми Аквінського, які вплинули на формування сучасної місіонерської парадигми католицизму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика філософського підґрунтя католицької місіонерської практики не викликала великого наукового зацікавлення. Можна виокремити лише статтю Л. Левкович «Місія та єдність Церкви у вченні Католицької Церкви». Натомість досить багато праць пов'язаних із цією темою належить перу європейських та американських дослідників найпомітнішими серед яких є Девід Бош «Перетворюючи місію. Парадигмальні Зсуви в місійній теології», Карл Мюллер «Теологія місії. Вступ», Шерер «Нові напрямки в місії та евангелізації», Lopez-Gay J. «The Holy Spirit in Mission», Neill S. «Concise Dictionary of the Christian World Mission».

Перед розглядом філософії Аврелія Августина крізь призму католицької конфесійної думки варто з'ясувати чому саме ми можемо вважати його одним з основоположників католицької теології, адже він жив задовго до Великого Розколу.

На нашу думку, найперша причина, що дозволяє нам говорити про Аврелія Августина як представника західного богослов'я, це його належність до Західної Римської Імперії, а конкретніше, той факт що він провів певну частину свого життя на території сучасної Італії, а не лише на Африканському континенті.

Розкол Римської держави на дві частини відобразив не лише політичні розбіжності, а й ментальний, економічний та світоглядний розкол який у ній існував. Він був неминучим з огляду на розміри імперії, яка охоплювала три континенти і була населена найрізноманітнішими народностями. Тому, хоча б за географічним чинником Аврелій Августин був мислителем західного світу, а католицька конфесія своєю чергою стала виразником відмінності західного та східного світів. Розбіжності у становищі християнської церкви стали проявлятися в політичній площині: «Між становищем церкви на Сході і Заході існувала принципова відмінність. В той час як Західна церква (в тому числі найбільша частина Візантійської церкви з її «дочірніми» церквами) користувалася перевагами (принаймні зовнішньо) здійсненого Костянтином «повороту» східні церкви, в усякому разі в період становлення не знали нічого подібного» [3, с. 219]. Окрім різниці політичного становища, існувала також різниця в культурній свідомості східного та західного світів, яка не могла не відобразитися на характері діяльності церков та їхніх богословських ідей. Вплив культури на церкву можна пояснити явищем інкультурації, яке за своєю суттю є великим перетворенням «справжніх культурних цінностей через їх інтеграцію у християнство й проникнення християнства у різноманітні людські культури» [4, с. 112]. Цей процес не є одностороннім: «Те як християнське життя й послання впливають на культурний контекст місцевої церкви є інкультурацією *ad extra*, тобто назовні. Вплив культури на те як живуть християни і як вони виражають та проголошують християнське послання це інкультурація *ad intra*, тобто всередину» [4, с. 114]. Дії цього явища з боку західної культури та світогляду, на нашу думку, зазнавав і Аврелій Августин.

Ще одним документальним підтвердженням, котре дає підстави для зарахування Аврелія Августина до представників католицької традиції, є його ідея щодо походження Святого Духа не лише від Бога-Отця, але й від Сина: «Бо якщо все що має Син Він має від Отця, то звичайно від Отця у Нього й те, що від Нього сходять Святий Дух» [1, с. 391]. Ця ідея врешті-решт стала однією з тих, яка лягла в основу догмату про Філіокве, який став каталізатором розколу християнства.

Окрім формальних ознак, які єднали мислителя з католицькою традицією, були також і ті, що дозволяють говорити про нього як про одного з родоначальників римо-католицької теології: «Августин став першим християнським богословом, хто серйозно поставився до вчення Павла про виправдання вірою» [3, с. 232]. У його роздумах більшу вагу мав антропологічний, аніж теологічний елемент: «В центрі стоїть не примирення зі світом, а відкуплення душі» [там само]. У центрі уваги філософа була також проблема церкви та спасіння. В її контексті він вів жорстку полеміку з донатистами, які заперечували можливість спасіння для грішників. На що Августин відповідав: «Той, хто входить до церкви, неодмінно побачить п'яниць, скупців, брехунів, подружніх зрадників, носіїв амулетів, постійних клієнтів чаклунів та астрологів...» [3, с. 234]. Він підкреслював, що не можна сприймати церкву як укриття від світу, адже всі люди сповнені гріхом, а церква подібна до неводу, який зачерпує з моря як гарну, так і погану рибу. У цьому також проглядається схильність філософа до індивідуалізації спасіння. Розуміння того, що всі люди є різними, на його думку, є ключовим.

Важливою в контексті місіонерських ідей Аврелія Августина є праця «Про Трійцю», де він відповідає на питання щодо сутності кожної з трьох іпостасей: Бога-Отця, Бога-Сина та Бога-Святого Духа та дає відповідь на питання, хто міг бути посланий на спасіння людям, виходячи зі змісту Священного Писання.

На його переконання, слова Ісуса Христа наведені в Писанні як то: «Я зійшов від Отця і прийшов у світ і знову залишаю світ і йду до Отця» (Ін. 16:26-28). Свідчать про те, що саме Бог-Син є посланим від Отця, але разом з тим виникає питання як той хто за своєю сутністю є єдиним з Отцем та рівним йому може бути ним посланий. На це Августин дає відповідь: «Відповідно до образу Божого Він і Отець – одне у відповідності з образом раба. Він прийшов не для того, щоб творити Свою волю, але волю Того, Хто Його послав» [1, с. 11]. Тобто, втілюючись у людській природі, Син немовби відсікає від себе частини божественної природи, щоб Боже послання було почуте серед людей.

Таке розуміння послання Сина Божого до людей цінне не лише в контексті дискусій про природу Трійці, а й надає антропологічного дискурсу питанню про спасіння людини. Можливість послання Ісуса Христа у вигляді людини як спасителя усього людства дає кожному зв'язок із Його місією і робить її особистою. Тому є підстави вважати, що саме вчення про Трійцю дало початок антропологічному розумінню місії Аврелієм Августином, а надалі – іншими мислителями західного світу.

Аналіз божественної Трійці у працях Августина дозволив закласти логічні підвалини для подальшого розвитку християнської теології, зокрема і в розробці теорії місії. Звичайно, що про місіологію тоді не було мови, але саме аналіз того, хто з Божественної Трійці був посланий, дозволив Томі Аквінському відштовхуватись від чогось у своїх роздумах щодо місії людини та церкви у світі. Окрім цього, індивідуальний підхід у вченні про спасіння людини помітний у його полеміці з донатистами.

Не можна оминати ідеї про Град Земний та Град Небесний. Перша спільнота є сукупністю, яка живе лише за людським розумінням і законам, нерідко впадаючи у гріх, а друга керується Божими заповідями та любов'ю до Бога. Водночас важливо зазначити: «Августин не ототожнював емпіричну церкву з Градом Божим. Але в прийдешні віки це поняття стало практично повністю ототожнюватись саме з католицькою церквою, а її зростання вважалося розбудовою самого Граду» [3, с. 236]. Врешті-решт це мимовільно призвело до майбутніх місіонерських війн, прагнення підкорити інші народи силою, а також утисків представників інших релігій та конфесій.

Зрештою ідеї Аврелія Августина стали базою для Томи Аквінського та сприяли формуванню місіонерської парадигми католицизму: «Августин уособлює початок цієї парадигми, а Тома Аквінський – її розквіт» [3, с. 254]. Звичайно, між двома мислителями лежить майже тисячолітня часова дистанція, але важко не помітити тяглість думок від одного до іншого, зокрема у фундаментальній праці Томи Аквінського «Сума теології». Здебільшого цитати Аврелія Августина використано в ній для доведення правоти автора, надаючи ідеям «Суми теології» підтримки авторитету. Питання місії також перебувають у фокусі його уваги, хоча саме слово «місія» вжито досить рідко, зокрема в контексті прихованої місії Старого Завіту та місії янголів.

Одна з ідей цієї роботи дозволяє говорити про місіонерський потенціал думок філософа. Аналізуючи біблійне твердження про те, що людина створена «За Божим образом і подобою» він, слідом за Августином, приходять до висновку, що не слід розуміти подібність як рівність: «Там де є образ не завжди є рівність...» [6, с. 276], і, звичайно, не слід розуміти людину як тілесний образ Бога до якого людина подібна так як зображення царя на монеті подібне до царя. Людина подібна до Бога лише в духовному сенсі, але також вона дещо подібна йому тілесно як «відбиток Його задуму» [6, с. 276].

Завдяки духовній подібності людини до Бога утверджується сутнісний зв'язок між нею та Богом, який дозволяє говорити, що вона з необхідністю прагне поєднатися з Ним, а значить місія людини з пошуку Бога також неминуча і притаманна її внутрішній природі. У пізніших розділах Тома деталізує цю теорію. Аналізуючи людську природу, він стверджує, що «людські дії повинні відбуватися заради мети» [7, с. 6]. При цьому він допускає можливість незалежних людських дій, які можуть вважатися такими коли «випливають з обдуманого волі» [7, с. 6]. Водночас людині доступні лише ближчі цілі, і не завжди усвідомленою є глобальна мета, а саме загальне благо, до якого прагнуть усі люди. Саме природою людини обумовлене прагнення до загального блага, яке є нічим іншим як Богом: «кінцевою метою людини і всього іншого є Бог» [7, с. 20]. Тому завдяки цим аргументам місіонерська діяльність отримує не лише теологічне, а й антропологічне підґрунтя.

Ще одним важливим моментом в ідеях Томи Аквінського є орієнтація на практичну складову в розповсюдженні християнства, а також укріплення особистої віри людини в Бога: «Для того, щоб людський розум з'єднався з Богом, він має бути спрямований чуттєвим світом» [8, с. 379]. При цьому чуттєві речі не є самоціллю, а радше «як знаки пробуджують розум людини до тих духовних актів якими вона поєднується з Богом» [8, с. 379]. Уявлення філософа про дію чуттєвих речей корелюється

з ідеями Августина, щодо дії Святого Духа: «Ця дія (знамення Святого Духа авт.), що видимим чином проявлена і представлена перед очима смертних називається посланням Святого Духа... для того, щоб схвильовані побаченим людські серця від тимчасової Його появи прийшли до Його прихованої вічної сутності» [1, с. 28].

Чуттєвий елемент іманентної людині місії проявляється також у поклонінні, яке первинно є внутрішнім, а вторинно є «деяким тілесним актом прояву смирення» [8, с. 431]. Саме цей тілесний елемент, який, хоч і є другорядним, відіграє важливу роль як візуальне свідчення, що здатне впливати на ставлення до релігії з боку іновірців.

Ще один важливий момент, який підкреслює практицизм у роздумах Томи Аквінського є його ідеї щодо практики вибору місця для поклоніння Богу. За його словами: «Для поклоніння обирається певне місце не через Бога, а через тих, хто поклоняється. Таке місце освячується, щоб ті, хто там молиться, стали побожними і могли бути почутими» [8, с. 433]. Ще однією причиною обрання певного місця для служіння є те, що там «є багато священних таїнств та інших ознак святості» [там само]. І нарешті сам факт збору великої кількості людей у певній точці, що має вдале географічне розташування створює великий вплив на довколишні місцевості. Хоч філософ не говорить про церковну службу як засіб місіонерської діяльності, та все ж ця ідея наявна імпліцитно. Її практичну реалізацію можна було помітити ще на ранніх етапах розповсюдження християнства, коли з місіонерською метою певні язичницькі святилища обиралися для проведення християнських служб через їхню відомість та географічне положення.

У воді як основному засобі під час виконання хрещення філософ також вбачає практичну доцільність: «Тому для того, щоб людина не залишалася без настільки потрібного їй засобу (спасіння), було вирішено і те, що матерія хрещення повинна бути чимось простим і доступним для всіх, тобто водою, і те, що служителем хрещення може будь-хто, навіть непосвячений у сан, щоб через відсутність хрещення людина не позбулася спасіння» [8, с. 501]. Друга частина вищенаведеного висловлювання доводить, що утвердження можливості хрещення мирянами було продиктоване саме місіонерською метою церкви. До того ж, церквою було прийнято рішення про те, що хрестити може навіть нехрещений, якщо здійснює все відповідно до церковного обряду.

Тома Аквінський також згадує прославлення Бога як один із засобів місіонерської діяльності: «Говорячи з Богом, ми вдаємося до слів не для того, щоб зробити відомими наші думки для Того, Хто читає в серцях, але, щоб сподвигнути себе і тих, хто нас слухає до пошанування Бога» [8, с. 521]. Тобто слово є засобом поширення віри, а також своєрідним знаменням як сам факт прославлення людиною Бога. Незважаючи на поширену думку про те, що церква тих часів ставилася з острогою до раціональної аргументації, тоді він висловлюється за звернення до розуму, а не до емоцій під час проведення богослужінь.

Наступним елементом місіонерської парадигми Томи Аквінського можна вважати його вчення про хрещення також викладене в «Сумі Теології». Зокрема, у роздумах щодо ритуалу хрещення філософ згадує про необхідність слів, які отримують свою силу «від того Слова через яке все почало бути» [9, с. 95], і використовується не лише тому, що так потрібно за формою, а й заради дієвості. Загалом, виходячи з позиції філософа, саме хрещення як основний елемент Великого Доручення має величезний місіонерський потенціал, демонструючи духовне очищення та прагнення до нового життя без гріхів.

Важливим елементом, що дозволяє людям здійснювати місію зі спасіння навколишнього світу, на думку філософа, є обряд конфірмації або ж миропомазання, який відбувається слідом за обрядом хрещення. Він важливий у духовному сенсі, оскільки «в цьому таїнстві людина отримує Святого Духа для укріплення в духовній боротьбі, щоб вона могла сміливо сповідувати віру Христову навіть перед обличчям гонителів цієї віри» [9, с. 201]. Факт миропомазання на лобі, який завжди відкритий, трактується мислителем як демонстрація іншим релігійної приналежності християнина, котрий «знаменується хресним знаменом як солдат – знаком свого командира» [там само].

Висновки. Завдяки філософській спадщині Аврелія Августина в західній, а пізніше в католицькій теологічній традиції укорінився антропологічний елемент. Через це індивідуальність людини, зокрема в місіонерській діяльності стала грати важливу роль. Ретельне дослідження сутності Трійці дозволило наступним мислителям отримати серйозне підґрунтя для подальшого розвитку католицької теології. Теорія про Град Божий та Град Земний заклала підвалини для дуалістичного світосприйняття де, з одного боку, є знання, розум, держава, філософія, а з другого – буття, віра, церква та богослов'я.

Ідеї попередника значно полегшили Томі Аквінському завдання з систематизації всіх ключових ідей католицької теології, зокрема й тих, що стосуються місії християн у світі. У його «Сумі теології» поєднані теологічні, раціональні та емпіричні аргументи, пов'язані з місіонерством. Його ідеї

обумовлені досить солідною традицією християнських місій у Західній Європі до Великого Розколу, а також католицьких місій під проводом чернечих орденів, зокрема Домініканського, членом якого він був. Звідси й значна увага філософа до практичної доцільності та гнучкості в церковних практиках таких як заснування нових общин та проведення таїнств. Водночас він всіляко підкреслював, що зовнішні прояви богослужіння, а також особистої віри є вторинними відносно внутрішньої, духовної віри, яка є уособленням дії Святого Духа: «Своєю перевагою хрещення зобов'язане не лише страстям Христовим, але й Святому Духу» [9, с. 111]. Отже, він прагнув поєднання практичного та духовного, зовнішнього та внутрішнього, що дозволило зберегти сутність католицького вчення та зробити його придатним до сучасної для філософа ситуації. Ще одним важливим елементом його місіонерської парадигми стало проголошення принципу толерантності, зокрема, в питаннях щодо можливості хрещення душевнохворих.

У сенсі загальних намірів щодо розвитку церкви як структури та її адаптації до історичних умов він, на нашу думку, став прикладом для інших діячів католицької церкви, які потужно відреагували на виклики XX століття, провівши Другий Ватиканський Собор.

Література:

1. Аврелий Августин. О Троице / Августин Аврелий. – Краснодар : Глагол, 2004. – 415 с.
2. Аврелий Августин. О том как оглашать людей необразованных [Электронный ресурс] / Августин Аврелий. – Режим доступа : <http://www.etextlib.ru/Book/Details/28530>.
3. Бош Дэвид. Преобразования миссионерства. Сдвиги парадигмы в богословии миссионерской деятельности / Дэвид Бош. – СПб. : Библия для всех, 1997.
4. Місія – слідом за Христом : базовий курс місіології. – Львів : Видавництво українського католицького університету, 2015. – 360 с.
5. Пеннер Петр. Христианская миссия : История и современность [Электронный ресурс] / Петр Пеннер. – Режим доступа : <http://www.e-aaa.info/files/Articles/Penner01.pdf>.
6. Фома Аквинский. Сумма теологии / Фома Аквинский. – Часть I. Вопросы 75-119. – К. : Экслибрис, 2005. – 577 с.
7. Фома Аквинский. Сумма теологии / Фома Аквинский. – Часть II-I. Вопросы 1-48 – К. : Экслибрис, 2006. – 577 с.
8. Фома Аквинский. Сумма теологии / Фома Аквинский. – Часть II-II. Вопросы 47-122. – К. : Экслибрис, 2013. – 833 с.
9. Фома Аквинский. Сумма теологии / Фома Аквинский. – Часть III-III. Вопросы. – К. : Экслибрис, 2015. – 504 с.
10. Фома Аквинский. Сумма против язычников. Книга первая / Фома Аквинский. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2004. – 440 с.

Рецензент – доктор філософських наук, професор Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького **О. Б. Марченко**